

avskrift

ACC. N:R M. 9494:1-15.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Småland Upptecknat av: Blenda Andersson
 Härad: Albo Adress: Skåda, Vislanda
 Socken: Vislanda Berättat av: Densamma
 Uppteckningsår: 1944 Född år 1880 i Vislanda

Magiska gester, tecken, tal och färger.

Ulm 11. 90.

original

ACC. N:R M. 9494: 1-33.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Småland

Upptecknat av: Blenda Anderson

Härad: Mbo

Adress: Sköda, Vislanda

Socken: Vislanda

Berättat av:

Uppteckningsår: 1944

Född år 1880 i Vislanda

Margiska gester, lekven, tal o. färgen.

Ulna M. 90.

ACC. N:R M. 9494:1

Svar på frågelista Ulma M. 90.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Spottning.

Spottning ansågs förr i tiden som ett ösvikligt medel mot all slags trolldom, förgörelse och övernaturliga väsen, såsom vättar, näcken m.fl. Man spottade vid alla möjliga tillfällen där man trodde eller kunde tänkas bli förgjord eller komma ut för något ont eller för att skydda sig däremot. Vanligen spottade man tre gånger vid sådana tillfällen.

Man skulle aldrig sätta sig på marken eller kasta sitt vatten eller göra sina behov på marken utan att först spotta där tre gånger, eljest om vättern bodde där blev man sjuk. Aldrig slå ut kokhett vatten eller lut utan att först spotta tre gånger och säga: "Flytten er, här kommer varmt."

Inte taga upp något föremål som hittas på marken, utan att först spotta därpå tre gånger.

När man köpt ett nytt kreatur, skulle man först spotta tre gånger när det leddes in i ladugården och när det släpptes i kätten eller när det bands i båset. När en ko hade kalvat, skulle man först spotta tre gånger i kätten när kalven fördes dit.

Aldrig sätta sin häst eller binda den, när man var borta, utan att först spotta på marken eller i spiltan eller i krubban. Ej lägga selen på hästen eller taga på honom "huelaet"(betslet) utan

ACC. N:R M. 9494:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

att först spotta på hästen eller igenom betslet.

Man skulle spotta tre gånger innan man gick över en "hästtomma" eller där en häst "tommat sig" (vältrat sig.) eljest får man ont i benen. Är hästen ilsken av sig skall man giva honom av sitt spott eller av sin svett, så blev hästen from och lydig mot honom. Aldrig gå över ett "klyve" utan att först spotta över gärdesgården tre gånger, ifall någon satt trolldom eller förgörelse i gärdesgården.

Man skulle alltid spotta i sitt tvättvatten, varesig man tvättade sig inomhus eller i öppna sjön. Innan man badade i sjön eller annat vattendrag, skulle man både före och efter badet, spotta i vattnet tre gånger och varje gång säga: "Tvi för näcken!" Eljest kunde näcken ta en eller förgöra en, eller få makt med en. Somliga brukade även spotta i vattnet, när de hade badat, och säga: Tvi för näcken, tvi för mitt tvättevann, tvi för skabb, tvi för klåda, tvi för "bölla" (bölder), tvi, tvi, tvi!

På juldagens morgon skulle man ej kasta ut sitt tvättvatten, när man hade tvättat sig, för att ej oroa vättern. Men kastade man ut det, skulle man först spotta på marken tre gånger, eljest sades man bli sjuk.

När man såg någon behäftad med hudutslag av vad slag det vara månde, skulle man genast spotta därpå 3 gånger helst med sådana åtbörder så den sjuke blev förargad, så blev han fri från sitt utslag.

ACC. N:R M. 9494:3.

När en ekorre sprang över vägen skulle man spotta tre gånger innan han hann över, eljest fick man otur. Samma var förhållandet när en katt sprang över vägen eller när man mötte den på vägen. Mötte man en kvinna, eller en man som hade ord om sig att kunna trolla eller förgöra, skulle man spotta tre gånger. Kom en sådan person till ens hem i akt och mening att förgöra familjen eller kreaturen, skulle man spotta tre gånger efter honom, när han gick därifrån, så förlorade förtrollningen sin makt. På samma gång vidtogs en annan motåtgärd mot förtrollningen nämligen att kasta eld och vatten tre gånger efter honom.

Hade en person förgjort en eller något av vad man ägde, skulle man, så snart man träffade denne, spotta tre gånger mitt i ansiktet på honom, eller "slå till honom med knytnäven i ansiktet, så näsa och mun stod i blod", så förlorade förtrollningen sin verkan.

Den som skulle lyfta något tungt, brukade först spotta tre gånger i händerna och därefter slå dem tillsammans och gnida dem mot varandra, så kunde ingen ta makten ifrån honom.

När en annan tog min hatt på sitt huvud, skulle man först spotta tre gånger i den, innan man själv tog den på sig. Och ej sätta på sig någons annans hatt, utan att först spotta i hatten tre ggr. När man såg en virvelvind skulle man spotta tre gånger, eljest kunde man bli bortförd av virvelvinden.

Innan man tog på sig ett nytvättat linne, skulle man först

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 9494:4

spotta igenom linnet tre gånger, eljest blev man gastakryst, i händelse en gast krupit in i linnet.

När man var gastakryst, skulle man mäta med pekfinger och tummen på sina armar tre gånger, och spotta varje gång tre gånger. Eller kunde en annan mäta med sin tumme och pekfinger på den sjukes arm och spotta tre gånger, så försvann gästen. Andra medel mot gastkramning där spottning tre gånger ingick var följande: Spegla sig i vattensån eller i annat vatten, titta igenom pipen i en öppen spis, där himlavalvet syntes; Famna tre gånger en dörr, där ett lik burits igenom. Eller ställa sig norra sidan om en jordfast sten med ryggen åt norr samt böja sig fram och titta emellan benen på norra horisonten och därefter spotta tre gånger. Denna ceremoni skulle upprepas tre gånger.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ACC. N:R M. 9494:5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Man skulle akta sig för att visa bakdelen på småbarn, eljest blevo de sjuka och fingo skervan, synnerligast om en "lëndahora" eller en "horbock" (=man som begick hor i löndom) fick se barnets könsdel, så fick barnet horskerva. - Man skulle akta sig för att låta sitt barn vara helt naket. Om det inte hade på sig något annat, borde det åtminstone ha en ulltråd knuten omkring halsen.

Det var så skamfullt när en kvinna visade sin könsdel så själva vilddjuren blevo skamsna och drogo sig tillbaka.

Min mor berättade, att en kvinna i hennes hemby, Odensjö, Skatelövs socken, Kronobergs län, stod naken på dyngan en Långfredagsmorgon innan solen gick upp och kärnade i en tom smörkärna och ropade: "Så långt detta rop höres, skall allt samket tillhöra mig"! Och så gav hon ut ett högt rop. Men när hennes granne, (en bonde som bodde i närheten av trollpackan) hört detta, utbrast han: "Skit ska du", och sen piskade han henne med en slya tills hon lovade att aldrig mera trolla till sig samket (= smöret) i byn.

Har man fått ett fnask i ögat t.ex. det högra, skall man skyrda sig att med högra handen slå tre slag på sigg högra knä, utan att röra vid ögat, så gick fnasken själv ur ögat. Samma sätt med vänstra handen när det gällde vänstra ögat.

Korsa eller göra korstecknet var ett ofta förekommande tecken som troddes skydda mot alla onda väsen och all förtrollning och förgörelse.

Man satte benen i kors när man mötte glosen om julnatten,

ACC. N:R M. 9494:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

eljest sprang hon emellan benen och klyvde en mitt itu. Man gjorde korstecknet om man fick se glosen uppe i tornet i Vislanda kyrka då man ringde förste på julottes morgon. Korstecknet gjordes med pek fingret över bröstet.

För att skydda sig mot maran skulle man med kol eller krita rita ett kors över dörren till sin bostad eller sitt sovrums . På samma sätt ritade man ett kors över ladugårdsdörren, för Maran ej skulle kunna rida djuren.

När man sålde eller gav bort mjölk, skulle man först med en kniv korsa i mjölken, så fick ingen makt att skämma varesig mjölken eller korna. När en ko kalvade skulle man med baken på en kniv rita ett kors över koens länd, buk och bröst. Man korsade på samma sätt över den nyfödda kalven, så kunde ingen förgöra dem. Man fick ej heller glömma att korsa i mjölken som kalven först gång skulle dricka.

Man gjorde korstecknet i sädesbingarna genom att med pek fingret rita ett kors i säden. På samma sätt korsade man i maltet, när man mälte och torkade malt, för trollen ej skulle få makt varken med säden eller maltet. Och när man bryggde, korsade man med en kniv i vörten både innan och sedan man tillsatt jäst. Och medan drickat stod och jäste skulle man lägga över drickakaret ett kors, som vanligen utgjordes av tvenne tjärvedsstickor lagda i kors. Så kunde inte trollen röva bort ölet.

När man bakade bröd, skulle man med fingret rita ett kors i

ACC. N:R

M. 9494:7

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

mjölet. Man korsade med en kniv över degen och på brödkakorna innan de insattes i bakugnen och när de uttogos. För ingen skulle kunna förgöra brödet. Korsade man över brödkakan innan man skar den, så blev brödet drygare.

När man slaktade skulle man korsas över stickhålet, innan man stack djuret. Innan man skar upp djuret, korsade man med en kniv över djurets bröst, och bog. Sedan skar man ett kors i hjärtat, som därmed klyvdes i fyra delar. Man korsade över levern, istran, fläksidorna; man korsade även med en kniv i blodkitteln, samt lade tvenne stickor (fotvedsstickor) i kors över blodkärlet, så får tröllen ingen makt och kan ej förgöra varken slaktmaten eller fläsket eller köttet.

När man hugger bort knarren i en led, hugger man halmstrå i kors över leden.

När en häst var skodd, skulle man korsas med hovtången eller hammaren över undersidan av hoven, så kunde ej hästen bli förtrollad vad han än gick över.

När man köpt en främmad häst, skulle man leda den avigt tre gånger runt bostadshuset, så fick hästen trivsel på platsen och blev mera dygdig.

På Tomasdagen fick man inte mala, inte spinna, inte sorra, inte varpa, för den dagen skulle tomtarna mala sin säd, spinna sitt lin o.s.v. Dagen efter Trettondedagen (som kallades "farängladan".) fick man ej heller ha någon kringärning, eljest störde man

ACC. N:R M. 9494:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

änglarna som foro sin väg denna dag. Ej heller fick man ha någon kringärning under Dymelveckan. Spann man ull på "Skäratorsdag" fick fåren ont i huvudet.

När man planterade ett vårdträd skulle man gå motsols tre gånger runt trädet, så kunde ingen förgöra eller förstöra det.

När man hittat en drakaskatt, skulle man med ett par tvillingoxar köra motsols tre gånger runt skatten, hade draken ingen makt att förhindra att man rövade bort skatten.

Den som gick årgång skulle gå baklänges och motsols tre gånger omkring varje hus, som han gick förbi, så fick han höra och se allt vad som där kom att hända under året. På samma sätt skulle han gå runt kyrkan tre gånger och varje gång han kom till kyrkdörren skulle han blåsa i nyckelhålet, och tredje gången han då blåste öppnades kyrkdörren av sig själv.

När man satte tandvärk eller bölder i ett träd, skulle man gå baklänges, motsols tre gånger runt trädet.

När en åker var besådd och harvlagd, skulle man till sist köra åkerrenen motsols omkring åkern tre gånger, så kunde ingen skämma åkern eller förgöra säden som växte därpå.

På Långfredagsmorgon skulle man naken springa motsols tre gånger runt fähusdyngan och piska dyngan med en pilslya, så kunde ingen genom trolldom taga sanket ffrån en.

På vårfruaftn i solnedgången skulle man springa barfotad och motsols runt bostadshuset tre gånger för att man ej skulle bli

ACC. N:R M. 9494:9,

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ormbiten under sommaren.

När någon var gastakryst, förde man ett eldkol motsols tre gånger runt den sjuke.

ACC. N:R M. 9494:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

B. Förbjudna rörelser och åtbördor.

Du ska inte stiga upp med röven före på morgonen, för då blir du avig och vresig hela dagen. Man brukade säga, när det bara "tåjtades"(misslyckades) för någoh:"Det ser ut, som du stigit upp i dag med röven före."

Man ska inte springa baklänges för då vinga en vatten åt den onde.

Man ska inte gå runt den som sitter, ty då växer den inte mer.

Man ska inte snurra händerna omkring varandra, ty då nystar en garn åt skam.

Man ska inte dra saliven i munnen fram och åter emellan tänderna, för då kärna man smör åt skam.

Man ska inte stå och snurra runt med klacken på golvet, ty då får den person "stolsteg"(små finnar,kallas även "vigel" vid ögonfransarna), som stiger där man snurrat.

Inte slå varken djur eller människor med kvasten, för då vantrivdes dem.

C. Tecken med magisk betydelse.

Tecken med magisk betydelse utom korstecknet, känner jag ej till. Man bakade fordom till jul en kringla i form som ett hak-kors, fig. 3,4 men vad det hade för betydelse, är ej känt.

På min farmors gamla smörkärna var tecknet ~~##~~ inskrivit under botten på kärnan och under törlen.

ACC. N:R M. 9494:11.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sitt bomärke, vanligen sina initialer, skar man in på alla redskap av trä, som man slöjdade.

I min barndom såg man ofta i bostadshus och gamla ladugårdar kors ritade antingen med ko eller krita över dörrarna både ute och inne. Dessa kors ritades, synnerligast för att skydda sig så att Påskkäringarna ej fingo makt att förtrolla varken människorna, djuren eller säden.

När djuren första gång släpptes ut på bete om våren, skulle man rita ett kors med tjära på länden på fäkreaturen, så kunde ingen förgöra dem när de gingo på bete under sommaren.

När en smörtrilling var ihopslagen, skulle man rita ett kors över den så fick man smörlycka.

F. Figurer i majen.

Ännu är det brukligt nu förtiden att risa med granris för liken. Där man sätter ett lik, sedan man lagt det i kista, strör man finhackat granris på golvet och sätter granrisbuskar i en fyrkant kring likkistan. Under likkistan lägges ett kors av småhackat granris.

Utanför vid begravningsgården, då liket skall föras till kyrkan och där liket skulle stå, medan man "läste och sjön gör liket", sattes c:a 2 m. höga granruskor i en fyrkant. Därinne ströddes finhackat granris och i mitten lades ut kors antingen av småhackat granris eller av små granriskvistar. Från denna granris-

ACC. N:R M. 9494:12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

grotta, som vanligen var plaserad invid ingången till bostaden, (Vid förstudörrarna sattes en granrisruska vid vardera sidan) sattes en allé av granrisruskor ända ut till landsvägen, eller ett hundratal meter från begravningsgården. Båda sidor inom allén ledes en rad av små kvistar av granris, vilka slutade i en båge där granruskorna tog slut. Inom hela allén ströddes på marken småhackat granris.

I senare tid risar man för lik av aktning och vördnad för döden. Förr risade man för den döde (je) skulle gå igen.

Även var brukligt att vid varje gård och ställe risade man för liket, där likprocessionen gick fram, då ett lik skulle begravas.

Fig. 1

N. N.

Denna ände ligger mot kyrkan

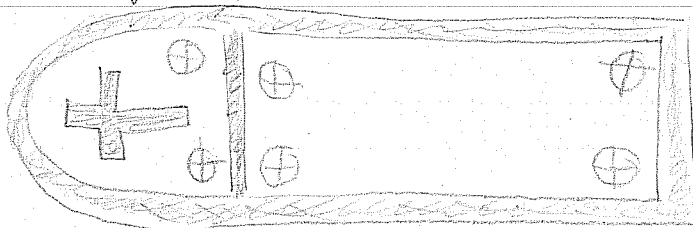
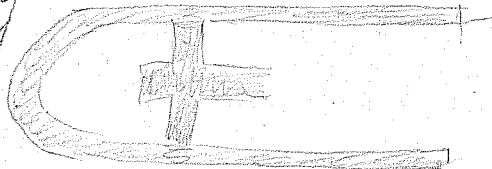

Fig. 2

Då man majade eller risade för ett lik skulle man göra det strax innan likprocessionen passerade för att ingen skulle gå

ACC. N:R M. 9494:13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

eller köra däröver före liket. Vile någon passera förbi fick den gå vid sidan.

I figurerna 1 o. 2 av det majade riset, utgöres bågarna av granrisgrenar lagda med toppar på riskvistarna mot kyrkan. Korsen äro gjorda av småhackat granris. De små kransarna vid sidorna å figur 1 äro också av småhackat granris. Och korsen inne i kransarna utgjöras av fint hackat gran- eller enris. Inuti båda figurerna ströddes finhackat granris.

Ramen med bokstäverna tillhör figur 1 utgöres av den dödes namn eller initialer. Ramen är småhackat granris och namnet brukade vara av barr(granbarr). Om vintern när det var snö, hade somliga sot till bokstäverna. En och annan tog även sot till initialerna under sommaren, men då hade de vit sjösand inom ramen att lägga sotet på.

Vid bröllop, särskilt vid finare, buhdo bygdens ungdom en majstång på gårdsplanen på bröllopgården. Under senare delen av 1800-talet tills nu göras äreport vid ingången i bostaden både i bröllopgården och vid de nygiftas hem. Under sommaren bindes den av löv helst ek- bok- eller lind. Om vintern, då marken är bar, bindes den av lingonris eller av granris. I äreporten vid bröllopgården sättes en transparang med brudparets initialer. Och vid de nygiftas hem står ordet: "Välkomna!" i transparangen, som är sirligt utskuren i tjockt papp. Dessa upplysas inuti med en mindre lampa.

ACC. N:R M. 9494:13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

eller köra däröver före liket. Ville någon passera förbi fick den gå vid sidan.

I figurerna 1 o. 2 av det majade riset, utgöres bågarna av granrisgrenar lagda med toppar på riskvistarna mot kyrkan. Korsen äro gjorda av småhackat granris. De små kransarna vid sidorna å figur 1 äro också av småhackat granris. Och korsen inne i kransarna utgjöras av fint hackat gran- eller enris. Inuti båda figurerna ströddes finhackat granris.

Ramen med bokstäverna tillhör figur 1 utgöres av den dödes namn eller initialer. Ramen är småhackat granris och namnet brukade vara av barr(granbarr). Om vintern när det var snö, hade somliga sot till bokstäverna. En och annan tog även sot till initialerna under sommaren, men då hade de vit sjösand inom ramen att lägga sotet på.

Vid bröllop, särskilt vid finare, buhdo hygdens ungdom en majstång på gårdsplanen på bröllopgården. Under senare delen av 1800-talet tills nu göras äreport vid ingången i bostaden både i bröllopgården och vid de nygiftas hem. Under sommaren bindes den av löv helst ek- bok- eller lind. Om vintern, då marken är bar, bindes den av lingonris eller av granris. I äreporten vid bröllopgården sättes en transparang med brudparets initialer. Och vid de nygiftas hem står ordet: "Välkomna!" i transparangen, som är sirligt utskuren i tjockt papp. Dessa upplysas inuti med en mindre lampa.

Olika tal med magisk verkan t.ex. 3 och 9. såsom man spottade tre gånger när man hade speglat i vatten, då man var sjuk av gastkramning, man spottade tre gånger när man hade speglat i vatten, då man var sjuk av gastkramning, man spottade tre gånger innan man slog ut hett vatten o.s.v. o.s.v. Man botade gulsot, genom att taga bark av 9 sorters buskar och ingiva den sjuke, De unga flickorna plockade 9 sorters blommor på midsommarafton och lade i sängen under sin sovkudde. Den mansperson, de då drömde om under midsommarnatten blev i sinom tid deras make.

Hade man otur med hönsen, skulle man låna 9 ägg och ge hönsen. Man skulle lämna lika många ägg tillbaka inom 9 dygn, etc.

Då en höna ska ruva ut kycklingar, lägger man henne på ett uddatal, helst 11 eller 9, ej 13, för det är ett olyckstal.

Råkar det stå tre brinnande ljus på bordet, blir det bröllop, står det 4 blir det begravning.

Satt man tretton vid bordet julaftonskväll, dog den ene under året.

På julafton skulle man hänga ut 3-5-7 neker till fåglarna.

Vid sängdags på julafton skulle husmodern utdela tre äppel till varje familjemedlem. Dessa äppel skulle man lägga under sin sovkudde på kvällen, och så snart man vaknade följande morgon, borde man tigande och fastande upäta dessa, så slagg man tandvärk under året.

ACC. N:R M. 9494:15.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Endast en fjädermadrass, däri fjädrarna utgjordes av nio sorters olika fåglar, kunde hämma jordälven, då den gick upp.

Det skulle alltid vara 10 sädesnekar till en "krake" och tolv till en "halvtrave" och 24 till en "trave".

Ser man vildgässen flyga, bör man inte räkna deras antal baklänges, eljest blir dem förvillade och vet inte vilket håll de ska flyga.

Man skall ej räkna de utbakade brödkakorna, innan de äro bakta, annars blir brödet odrygt.

När man fiskar, ska man inte räkna fiskarna, för då får man inga fler.

Den som slår ihjäl en orm, får 7 synder förlåtna.

Färgärnas symbol.

Här i Vislanda och i trakten häromkring hade de 6 följande: Svart sorg, vitt oskuld, rött kärlek, blått trofasthet, grönt hoppets färg, gult falskhetens och otrohetens färg. Gult hade även magisk verkan. Således lades gula trådändar i grytan bland "midsommarkvasten", när man rökade djuren, då de voro sjuka eller förgjorda.

Sorgfärden förr i tiden inom socknen var svart och vitt, samt blått. Det räknades även för sorgfärg när de voro klädda i en randig eller rutig klädning i blått och vitt.

Upptecknat av Blenda Andersson, Skörda

Vislanda.